

• БІОГРАФІСТИКА • ФАМІЛІСТИКА •

УДК 929:355.1"1879"І.Франко

DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/uls.2024.87-88.4594>

«ЦЕ, ЗДАЄТЬСЯ МИ, ЄДИНЕ ЩАСТЯ, ЯКЕ МИ В ЖИТТІ БЕЗ ВЛАСНОГО СТАРАННЯ СПАЛО, МОВ СНІГ НА ГОЛОВУ»: ІСТОРІЯ СЛУЖБИ ІВАНА ФРАНКА У ВІЙСЬКУ АВСТРО-УГОРЩИНИ¹

Наталія РАШКЕВИЧ

Стаття присвячена службі Івана Франка у Збройних силах Австро-Угорщини, що мала місце після першого арешту (1877) письменника й поновлення його студій у Львівському університеті. **Мета студії** – на основі архівних, мемуарних, епістолярних свідчень, нових фактів і документів з'ясувати головні обставини та умови перебування І. Франка в армії Австро-Угорщини. Дослідження здійснено з використанням аналітичного, біографічного, культурно-історичного та зіставного методів.

Наукова новизна статті полягає в поетапному висвітленні та реконструкції на основі аналізу попередніх досліджень та введення в обіг нових документальних матеріалів (протоколів допиту, оголошення судового вироку з процесу 1877–1878 рр., абшитів про увільнення від служби), які перебували поза увагою біографів І. Франка, умов та обставин військової служби письменника. До статті також додано хронологію подій, пов'язаних із військовою службою І. Франка.

На підставі аналізу численних джерел авторка дійшла **висновків**, що І. Франко сприймав службу у війську як нав'язану повинність, але свій військовий обов'язок як громадянин Австро-Угорщини виконав сповна. Письменник не дочекав закінчення терміну відстрочки і проходив службу одразу по завершенні навчання в університеті. Після трьох з половиною тижнів перебування в казармах ім. Франца Йосифа у Львові (вул. Куркова, 4 – тепер вул. М. Лисенка) І. Франко на підставі першого абшиту був достроково («через непридатність») звільнений від служби у цісарсько-королівському ландвері в листопаді 1879 р. На підставі другого абшиту (1899 р.) І. Франка остаточно звільнили з крайового ополчення у зв'язку з досягненням 42-річного віку.

Ключові слова: Іван Франко, Збройні сили Австро-Угорщини, військова служба, ландвер, регіональна міліція (ландштурм), абшит (Abschied – відставка), листи, казарми ім. Франца Йосифа у Львові.

Постановка наукової проблеми. Іван Франко прожив недовге, але надзвичайно активне життя. Густота біографії українського генія певною мірою пояснює, чому

¹ Основу статті склала доповідь «Військова служба Івана Франка: нові факти до біографії», яку авторка виголосила на Франківському міждисциплінарному науковому семінарі «Перехресні стежки» 25.04.2023 р.

деякі епізоди з життя І. Франка, попри значний і давній науковий інтерес до його діяльності, досі залишаються маловідомими. Служба Івана Франка в Збройних силах Австро-Угорщини, підданим якої він був, у життєписі письменника хронологічно припадає поміж першим (1877) і другим (1880) арештами. Поруч із такою доленосною подією як перше тюремне ув'язнення, внаслідок чого молодий І. Франко щонайменше перериває навчання в університеті та втрачає кохану дівчину – Ольгу Рошкевич, короткотривала військова служба справді може видатися малозначущою миттю. Та чи можливе таке, якщо мова йде про І. Франка – українського Мойсея, Каменяря, вічного революціонера, національного пророка тощо? Можна сприймати чи не погоджуватися з цими метафоричними твердженнями, та всі вони – про Франкову велич.

Коли, де і за яких обставин проходив військовою службу І. Франко – такі питання порушено в цій науковій статті. До цієї наукової проблеми звертаємося з переконанням, що цей, хай навіть короткотривалий, період життя письменника повинен бути коректно й документально вичерпно вписаний у його біографію.

Аналіз попередніх досліджень цієї проблеми. У франкознавчій літературі нерідко натрапляємо на принагідні фрагментарні згадки про службу І. Франка у війську, але жодної окремої докладної студії про це наразі немає. Не відстежуємо й якогось значного наукового поступу в цьому питанні.

Уперше про факт військової служби І. Франка згадав академік М. Возняк у статті «Матеріали до життєпису Франка (З додатком двох недрукованих його автобіографій)» (1927). Подана там інформація спирається на єдине джерело з низки можливих первинних документів – абшит (від нім. Abschied – відставка, звільнення від служби), виданий Франкові 16 листопада 1879 р. Важливо, що вже у згаданій статті відомий франкознавець спростовує істотну неточність із названого документа, на яку часто натрапляємо навіть у сучасній просвітницькій періодиці.

«У військовому документі стоїть, – пояснює М. Возняк, – що Франко вислужив вірно й чесно 2 роки 9 місяців і 10 днів як однорічник на кошт держави. Ті два роки 9 місяців і 10 днів треба брати як протяг часу, що минув від дня асентирування Франка по день 7 листопада 1879 р.» [4, с. 169].

Франків епістолярій, як, зрештою, інші документи про життя письменника упродовж цих майже трьох років, не дають ані найменших підстав сумніватися у хибності даних абшиту.

Кілька неточностей про військовою службу І. Франка віднаходимо і серед скупих відомостей про цей епізод у наукових працях інших франкознавців. Зокрема, похибки в датах перебування Франка на військовій службі припускається Іван Басс [2, с. 51; 3, с. 93–94]. Він, а рік по тому і франкознавець на еміграції Лука Луців у праці «Іван Франко – борець за національну і соціальну справедливість» (1968), пишуть, що до війська Франка «призвали» [3, с. 93] або ж «покликали» [13, с. 221], відповідно, у жовтні 1879 р. Тоді І. Франко й справді почав службу, однак причини, з яких раніше надана йому до 1880 р. відстрочка дещо скоротилася, зобов'язували науковців до більш точного формулювання. Ось як згодом напише про це ще один Франків біограф Олексій Дей:

«До краю стривожений взаємною недолею і сподіваючись, що в нових умовах хоч трохи втамується його болісні переживання (йдеться про розрив стосунків із нареченою О. Рошкевич. – *Н. Р.*), а “також з недостачі утримання” <...>, поет вступає (курсив наш. – *Н. Р.*) з кінцем вересня 1879 року на військову службу як однорічний доброволець піхотного полку. До нього він був приписаний проходити службу, коли йому виповнився 21 рік. Але на початку листопада його вже було увільнено з війська “через безсумнівну нездатність” (йшлося про хворобу очей, а розумілася небажаність його перебування серед солдатів, оскільки в урядових колах він вважався небезпечним соціалістичним агітатором)» [8, с. 76].

Наведений фрагмент із праці О. Дея «Іван Франко. Життя і діяльність» (1981) можна вважати одним із найбільш точних та інформативних.

Очевидно, з легкої руки М. Возняка кожен дослідник (І. Басс, О. Мороз, Л. Луців, О. Дей) та мемуарист (Тарас Франко), які надалі зверталися до теми військової служби І. Франка, аксіоматично наводили одну й ту саму причину його раптового звільнення – недавній соціалістичний процес та політичні погляди Франка. Однак упевнитися в достовірності цього факту за допомогою хоча б одного з первинних джерел не вдається.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням результатів дослідження. Більш-менш повно реконструювати період перебування І. Франка на службі в цісарському війську дає змогу низка документів, надійність яких доволі висока. Передусім це свідчення самого І. Франка – епістолярій (відповідні згадки знаходимо у шести листах, п’ять із яких адресовані Михайлові Павлику, один – Федорові Вовку), протокол допиту та протокол оголошення судового вироку з соціалістичного процесу 1877–1878 рр., складені у Львівському крайовому карному суді; офіційні документи – два абшити про звільнення І. Франка від військової служби (перший із них виписано у Бережанах 16 листопада 1879 р., другий – у Самборі 1 січня 1899 р.); вирок Львівського крайового карного суду про засудження І. Франка за участь у таємному соціалістичному товаристві від 21 січня 1878 р.; нарешті мемуарно-публіцистична стаття Франкового сина Тараса «Іван Франко – поборник миру», що ввійшла до його книги спогадів «Про батька» (1956). Внаслідок змістового аналізу названих документів вдається знайти відповіді на кілька питань – тих, що очевидні, і таких, які постали у процесі вивчення згаданих джерел.

Коли Іван Франко служив у війську?

«Якраз у цьому році, – говорив молодий Іван Франко 21 червня 1877 р. на допиті в суді, – призвали мене до ц. к. військової служби як однорічного добровольця, і у 1880 р. я повинен піти на дійсну службу» [17, с. 38].

Звертаючись до цієї теми через багато років, Т. Франко, під впливом чи спогадів про спілкування з батьком, чи знання часу, стверджував, що тоді на допиті І. Франко назвав причиною відстрочки навчання в університеті.

«Такі відстрочки, – зауважує син письменника, – діставали майже всі студенти, хто клопотався про це. Щоправда, не всі студенти просили відстрочення початку служби: дуже вигідно і корисно було йти на екзамени, маючи військову службу за собою, а не перед собою» [29, с. 23].

У зв'язку з арештом І. Франко пропустив зимовий семестр 1877–1878 навчального року, а, поновившись у Львівському університеті, закінчив навчання тут на сьомому семестрі й таки отримав статус «укінченого академіка». Оскільки це сталося влітку 1879-го, то перше, що спадає на думку, – обіцяну Франкові як студентові до 1880 р. відстрочку скоротили на рік внаслідок припинення університетських студій. Розмірковуючи над цим питанням, Т. Франко теж не дав остаточної відповіді, але висловив сумнів щодо єдиної версії, «...чи не внаслідок соціалістичного процесу і карного присуду» це сталося? [29, с. 23].

Відзначимо, що 1879 р. І. Франка до війська не призывали, а насправді на рік раніше за термін відстрочки, у зв'язку з низкою обставин, він зголосився служити сам. Письменник почав замислюватися над цією ідеєю щонайпізніше на початку літа 1879-го, коли в листі до М. Павлика писав:

«Я служити буду в війську цього року, від осені почавши, і то не в Відні, а у Львові, – треба буде все-таки доглядати, щоб що-небудь робилося» [21, с. 185].

Та пріоритетність творчих справ змусила І. Франка вагатися, і вже наприкінці липня 1879 р. до того-таки адресата він написав:

«Вийде, здається, так, що я цього року до війська не піду. Рік не вік, то правда, але мені здається, що й при теперішнім стані діла робота в нас піде в'яло, коли не буде побігайка <...>. Навіть коректу рукописів і друку не було б кому вести. <...> А щодо прожитку, то тре буде штукувати, зебрати абощо. Впрочім, побачимо» [22, с. 202–203].

13 або 14 жовтня 1879 р. І. Франко розпочав службу в Галицькому піхотному полку графа Гондрекера № 55 як однорічний доброволець на державному утриманні. До резерву цього полку письменник належав з кінця січня 1877 р., коли військова комісія асентирувала його, тобто призвала до служби. Про це можна твердити напевно, адже в оголошеному Франкові вирокі Львівського крайового карного суду за участь у таємному соціалістичному товаристві підсудного представляли, окрім іншого, і як такого, що «належить до резерву ц. к. полку Гондрекур» [9, с. 73].

Із війська І. Франко продовжував писати листи до М. Павлика, який на той час перебував у Михайла Драгоманова в Женеві. У першому з них він так відгукнувся про службу:

«Я – також з недостачі утримання – вступив до війська і «зицирую» тепер так, що аж за десятью межу встидно» [23, с. 212].

У цьому нещасливому 1879 р. нестатки часто давали про себе знати Франкові: спершу через матеріальну скруту він покинув навчання в університеті, а потім – зголосився до війська. Та якщо брак коштів був єдиною причиною для припинення університетських студій, то служити в цісарській армії письменника спонукало одразу кілька причин. Звісно, службу, цю неминучість, тоді можна було ще на рік відтермінувати. Але І. Франко, виснажений різними проблемами, вирішив інакше. Він зважився відбутися цей рік саме

зараз, коли вчитися в університеті, не отримавши стипендії внаслідок арешту, вже неможливо; коли наречена (Ольга Рошкевич. – *Н. Р.*), хоч і проти своєї волі, з примусу батька, виходить заміж за іншого; коли, врешті, реалізовувати творчі задуми, головню видавати «Нову основу», немає ні достатньо фінансів, ані потрібних людей («Гроші і передплатники збираються, хоч поволі, – але усе розбилося на редакторі. Хоть гинь, не було кого покласти відповідаючим» [23, с. 212]); окрім того, багато товаришів Франка на той час теж були у війську. Найближчому соратникові і другові Павлику (а той був далеко – в Женеві!) І. Франко повідомляв:

«...Б[еле]й скоро з війська – їде на село...» [22, с. 202], «Олеськ[ів] також у війську, Коцовськ[ий] ditto. Білець[кий] вийшов...» [23, с. 212].

Весілля Ольги Рошкевич і Володимира Озаркевича відбулося 14 вересня 1879 р., рівно за місяць до початку Франкової служби. Важко сказати, чи саме особиста драма стала основною причиною такого його рішення. В армії страждання І. Франка трохи стихли; їх дещо притупили нові обставини, але остаточно він таки не перестав думати про Ольгу.

«Вона (справа. – *Н. Р.*) й тепер зовсім ще не прояснилася та не втихомирилась, – писав знову до Михайла Павлика Іван Франко. – Я, з свого боку, стараюсь зовсім не думати нічо о тім, та й, правду кажучи, не до того ми за вічними “Habt acht!”, “In die Ballanz”, “Schultert” та “Doppelreihe rechts um!”. Бувають такі хвилі, коли мені здається, що й давня любов щезла ми зовсім з гадки, – і воно би було для мене велика благодать. А часом то щось пече та коле, мов жаль; давніше – гостріше, тепер – менше» [24, с. 220].

Вище цитований фрагмент – з єдиного точно датованого так званого «військового» листа І. Франка від 18 жовтня 1879 р. За цим винятком, усі листи з армії без точного датування, але цей – не містить змістових підказок щодо того, ближче до початку чи завершення неочікувано короткотривалої служби письменника відбуваються описані події. Тому визначити період перебування І. Франка у війську не вдається без використання абшиту. У ньому зазначено:

«...Однорічного добровольця на державному утриманні Івана Франка, згідно з розпорядженням ц. к. генерального командування у Львові № 7356 від 7 листопада 1879 р. звільнено через безсумнівну нездатність далі відбувати військову службу...» [16, с. 82].

Якщо вірити цьому, не позбавленому неточностей, документу, то дату початку військової служби І. Франка – 13 або 14 жовтня 1879 р. – отримуємо, відрахувавши три з половиною тижні від 7 листопада.

«Не писав досі нічо до Вас, – звертається І. Франко у листі до Ф. Вовка, – хоч і мав адреси від д. Сл., бо служив оце в війську. А тепер, вислужившись, не жартую, мене по 3,5 тижнях увільнили «за неспособністю» – пишу з просьбою» [26, с. 221].

Зклопотаний переїздом на нову квартиру, І. Франко опісля спішить поділитися радісною звісткою про свою свободу і з М. Павликом:

«Оце вже більш тижня, як я вийшов з війська, відслуживши цісареві з честю, і вигнаний з нечестю “aus dem Militärverbande”, а ще й досі я не писав Вам нічого» [25, с. 222].

Де проходила військова служба Івана Франка? До війська І. Франко йшов зі славної сумнозвісної водночас квартири на вулиці Кляйнівській, 4, а повернувся у нове помешкання на третій поверх кам'яниці на вулиці Галицькій, 6. (Сьогодні це будинки у Львові на розі вулиць Каменярів і Крушельницької та Галицької і Староєврейської відповідно). За кілька місяців до служби матеріальна скрута так дошкуляла Франкові, що разом із другом і співмешканцем Остапом Терлецьким вони з третього поверху кам'яниці на Кляйнівській переселяються в якесь із нижніх, бува чи не підвальне, приміщення. Дізнаємося про це знову з листа І. Франка до М. Павлика:

«...Ми задля “безгрішя” ще в липцю перепровалилися з 3-го поверха надолину в таку тісеньку цюпку, що стіл, шафа і ліжко займають усе місце і що Т[ерлецький] спав на ліжку, а я на землі...» [23, с. 212].

Цікаво, що у вільні від служби години Франкові вдавалося покидати казарми й навідуватися до своєї «цюпки» на Кляйнівській:

«Цюпка з бібліотекою і речами осталась при нас, – провадить далі письменник, – в ній ночує один з наших християн і платить половину (вся плата 5 р[инських] і 25 кр[ейцерів]). Днями я приходжу й роботаю дещо, веду коректу “Др[ібної] бібліотеки”, переводжу і т. д.» [23, с. 212].

Сталося так, як і планував І. Франко, – задля служби у війську йому не довелося покидати Львова. Казарми, в яких три з половиною тижні в жовтні-листопаді 1879 р. І. Франко виконував свій військовий обов'язок перед Австро-Угорщиною, розташовувалися на вулиці Курковій, 4. Сам митець у листах до єдиного постійного адресата, якому писав з армії, жодного разу не згадує місця свого тодішнього перебування. Мабуть, для М. Павлика, що, і року не минуло, як покинув Львів, це було очевидно. Ми ж дізнаємося про те, що І. Франко відбував військову службу у так званих давніх казармах ім. Франца Йосифа, завдяки його синові Тарасу. У статті «Іван Франко – поборник миру» він перший і чи не єдиний у франкознавчій літературі вказав на цей факт, не називаючи, що правда, джерела. Т. Франко писав:

«...Франко <...> був приділений до піхотної військової школи. Ця частина розквартирована була у Львові в казармах по вулиці Курковій (нині вул. Лисенка)» [29, с. 23].

(Уже тоді, 1956 р., як, зрештою, й досі, будівля колишніх цісарських казарм була розташована на вул. Лисенка, 12). Немає підстав сумніватися у факті, що його навів син Франка, хоча б тому, що споруда, яка нині стоїть на місці збудованих там у 1850-х роках казарм, ідентична з відображеною на фото тогочасною будівлею [7]. Що більше, на сайті Центру міської історії, де і знаходимо згадану світлину з фондів Львівського історичного музею, в описі локації є одна цікава лаконічна фраза: «В

касарнях у листопаді 1879 р. відбував військову службу як однорічний доброволець Іван Франко (1856–1916)» [5].

Іван Франко, з 21-річного віку резервіст Галицького піхотного полку графа Гондрекура № 55, справді проходив військову службу у Львові, де тоді перебувало командування штабу того полку. Франків абшит, однак, видало резервне командування полку за підписом підполковника Ернста Кодара 16 листопада 1879 р. в Бережанах. Цей документ, в якому, нагадаємо, помилково записано, що І. Франко «...служив вірно і чесно <...> 2 роки, 9 місяців і 10 днів...» [16, с. 82], породив фейк, начебто близько трьох років своєї молодості письменник провів у галицькому містечку Бережани. Журналісти, які з цікавості до цього краю та І. Франка зверталися до відповідної теми, не з'ясували, чи дійсно в Бережанах перебувало резервне командування полку та канцелярія. До речі, піхотний полк № 55 було сформовано 1799 р., тоді він іще не називався Галицьким, а граф Леопольд Гондрекур став його фельдмаршалом 1865 р. Таким чином, Бережани були основним округом поповнення полку, тут вели всю його документацію, але фізично, як бачимо з неспростовних джерел, належні до нього солдати могли виконувати свій військовий обов'язок деінде.

Нема ні найменшого сумніву – коли б І. Франко постав перед вибором місця служби (а вище наведено аргументи, що ймовірність цього дуже велика), він точно вибрав би не Бережани і навіть не Відень, а саме Львів.

Проведені на вулиці Курковій тижні, очевидно, мали певне значення при описі цієї місцевості в повісті І. Франка «Для домашнього огнища» (1892). Події цього художнього твору, до того ж, відбуваються незадовго після військової служби І. Франка – узимку 1880–1881 рр., як зазначає Наталія Тодчук у монографії «Роман Івана Франка “Для домашнього огнища”: простір і час» (2002) [18, с. 185]. Один із найбільш кульмінаційних моментів повісті – дуель капітана Ангаровича у міській стрільниці на Курковій (нині вул. Лисенка, 23а). Перебуваючи під час написання цього твору на доктораті у Відні, І. Франко, мабуть, у пам'яті повертався у свою осінь 1879 р., коли поруч із казармами ім. Франца Йосифа часто міг бачити і стрільницю Куркового братства.

Чому Іван Франко достроково одержав абшит? Чи справді стан здоров'я не дозволяв Франкові продовжувати службу? Чи, як одностайно стверджують франкознавці, офіційна версія – «безсумнівна нездатність» – була вигадана, щоби позбутися небезпечного соціаліста й обмежити його спілкування з солдатами? Чи, може, й те, й інше, як припускав син письменника Т. Франко?

Жодному зі своїх адресатів І. Франко прямо не вказував на причину його на диво короткої служби у війську. Та окремі слова й пафос реплік із Франкових листів, де йдеться про звільнення, надто промовисті, щоби повірити написаному в абшиті. Повідомляючи Павликові вражаючу новину, І. Франко не випадково використовував слова «вигнали», «ізгнаний» – він наголошував на цьому:

«Мене з війська, як кажу, ізгнали силою засуду комісії суперарбітраційної (“Superarbitrationscommission”, як ми написали в відлучці) ідесь незадовго одержу “абшит”» [25, с. 222]; або перед тим: «... я вийшов з війська, відслуживши цісареві з честю, і вигнаний з нечестю “aus dem Militärverbande”...» [25, с. 222].

Лист до Ф. Вовка більш офіційний; тут І. Франко менш відвертий і про причину звільнення говорить, цитуючи, очевидно, «відлучку» – «...мене по 3,5 тижнях увільнили “за неспособністю”...» [26, с. 221]. У Франкових словах відчувається бадьорий тон, місцями навіть іронічний настрій. Очевидно, якби його «непридатність» і справді була пов’язана зі здоров’ям, такий факт невдовзі появився би в біографії письменника і вже тоді був би по-іншому сприйнятий.

Невідомо з яких джерел черпав інформацію Т. Франко, та він описує кілька ймовірних ситуацій, які могли б призвести до раптового звільнення його батька від армії. Доцільно зачитувати:

«...Несподівано безнадійного рекрута було звільнено. З яких причин – про це є тільки здогади. Кажуть, ніби за те, що Франко не віддав честі якомусь офіцерові, ідучи по місту, як звичайно, замислений. Незрозуміло тільки, як Франко міг вирватися в місто, бо рекрутів, як правило, перший місяць не випускали з казарми. Але це не так важливо. А може, Франко справді на подвір’ї казарми не салютував якомусь офіцерові, і військова влада розміркувала зовсім просто: мовляв, солдат, який не бачить зблизька свого, і то високого рангу офіцера, чи на війні бачитиме він ворога, і то здалека? Ясна річ, буде обстрілювати своїх офіцерів, та, може, й інших кращих стрільців до цього намовлятиме. Такий солдат не тільки не корисний, а, навпаки, шкідливий і кари гідний» [29, с. 25].

Про короткозорість І. Франка як офіційну, але нереальну причину його звільнення від служби пишуть франкознавці Л. Луців та О. Дей, користуючись, очевидно, цитованою вище статтею Т. Франка. Але навряд чи за короткозорість І. Франка би «ізгнали» з війська, та ще й «з нечестю». Якби справді з тієї причини був звільнений письменник, то він точно підібрав би більш відповідні слова в листах до своїх товаришів. Задля повноти картини, щоправда, варто сказати, що вже у більш солідному віці, коли Франкові було за сорок років, він і справді пережив операцію на очі. Про цей факт згадують наймолодші діти І. Франка – Петро та Анна. А поза тим: «До кінця життя, – писав у спогадах син Петро, – Батько заховав добрий зір та не вживав окулярів» [28].

Версія про соціалізм І. Франка як причину його звільнення від служби також не спирається на більш-менш міцну джерельну основу. Вона буде залишатися сумнівною, доки ця наукова гіпотеза, яку франкознавці видають за аксіому, не розіб’ється об достовірний факт із надійного документа чи, навпаки, не знайде в ньому аргументованого підтвердження. Щодо цієї так званої «франкознавчої» причини усунення Франка зі служби наслідком висловити такі міркування. Хоча першим про те, що «соціалізм Франка налякав так військовою владою, що вона позбулась його» [4, с. 169], заговорив М. Возняк іще до встановлення радянського режиму на Заході України, зокрема, у Львові, де працював учений, кожна наступна спроба франкознавців порушити це питання здійснювалася в час, як могло здаватися, непорушної міцності Радянського Союзу. Франкознавча наука, на жаль, теж зазнала ідеологічного впливу. Радянській владі було вигідно трактувати письменника як соціаліста, революціонера та захисника пригнобленого люду, адже історія про те, як молодого Франка за соціалістичні

переконання вигнали з цісарського війська, дуже добре вписувалася в рамки радянської ідеології. Прикро, однак, що чи не найбільше до популяризації і поширення цієї версії увільнення І. Франка від служби у війську доклався його син Тарас завдяки своїй емоційній мемуарно-публіцистичній статті «Іван Франко – поборник миру», яка вийшла у книзі спогадів «Про батька» у 1956 р.

«Може, я трохи перебільшую свої припущення, – читаємо у статті Т. Франка, – але гадаю, що маю підстави сказати – якби Іван Франко жив зараз і був здоровий, то він так само, як сотні інших радянських письменників, пішов би в Радянську Армію в роки Великої Вітчизняної війни. <...> А от щодо ненависної йому австрійської цісарської армії, яка була засобом гноблення трудящого люду, – це вже інша справа. В цій армії Іван Франко не хотів бути, бо вона викликала в нього почуття огиди» [29, с. 22].

Щодо війська Австро-Угорщини, під якою український народ зазнав немало бід, боротьбі за права якого І. Франко присвятив своє життя, він і справді не мав романтичних ілюзій. І хоча достовірно не знаємо, з якої причини письменника відпустили, про своє раптове, а для нас усе ще загадкове звільнення від військової служби, він зазначав: «Це, здається ми, єдине щастя, яке ми в житті без власного старання спало, мов сніг на голову» [25, с. 222].

Як Іван Франко сприймав цісарську армію і свою службу у війську? Якби І. Франко справді відбув 2 роки 9 місяців і 10 днів військової служби або якби йому довелося служити хоча би рік, цей досвід неодмінно відобразився б у якомусь цікавому й повчальному оповіданні чи повісті. А сьогодні такий художній матеріал слугував би для певних висновків про військову службу І. Франка. Із певністю можна стверджувати, що тема війська й солдатського життя не була байдужа письменникові. Наприкінці 1878 р. в альманасу «Молот», упорядником якого був І. Франко, виходить невеличка поема «Гриць Турчин». У цьому творі зовсім невідомого автора – Семена Гудзмана, що його розмістив І. Франко на перших сторінках видання, ідеться про тяжке солдатське життя героя. Саме актуальність порушеної теми, а не художня вартість тексту зацікавила письменника. Поема вийшла з такою приміткою упорядника:

«Пісня, котру тут подаю, зложена одним вояком, простим сільським парубком. Я не важився її багато поправляти або перероблювати, бо артистична форма показує мізерною, гидкою прикрасою там, де сам простий, природний голос трафляє нам до серця» [6, с. 1].

Через кілька місяців по службі, 7 квітня 1880 р., І. Франко напише свого «Гриця Турчина». У вірші поет із розумінням, навіть співчуттям ставиться до молодого солдата, звертається до нього «рекруте-небоже», «брате». Але тут І. Франко не стільки описує нелегку солдатську долю, скільки закликає його не здаватися, учитися міцно тримати зброю в руках, щоб у майбутньому бути готовим дати гідну відсіч ворогові.

За неповний місяць перебування на службі І. Франко, очевидно, впевнився в тому, що кожен солдат цісарського війська проходить стражденний шлях Гриця Турчина з

поєми Семена Гудзмана. Інакше чи назвав би поет свого вірша іменем цього героя?! Що більше, самого себе в листі до М. Павлика він іменує другим Грицем:

«...вступив до війська і “зицирую” тепер так, що аж за десяту межу встидно. З мене alter Гриць Турчин і оферма, як се мож було надіятися» [23, с. 212].

Сьогодні цю, сповнену діалектизмів і лексики з так званого першого «Гриця Турчина», фразу треба розуміти так: Франкові, м'яко кажучи, погано вдавалося марширувати й виконувати інші завдання. Мабуть, тому, що з неохотою. Щоправда, своїми військовими невдачами – вони, до речі, анітрохи не засмучують І. Франка – він ділиться з товаришем в перші дні служби. Тут же, як і в кожному наступному листі до М. Павлика, письменник сповнений творчої енергії та видавничих планів – «Дрібна бібліотека», «Нова основа»... В одному із них І. Франко писав:

«Щодо “Правди”, то саме нині – і давніше вже – чув я, що з кінцем сього року вона конає і погрібається. <...> Ось гарна пора для нас – стати наперед з “Новою основою”, – коби тільки була можлива річ її видавати. Я вже сам не знаю, куди вдаватися, до кого калатати, де жебрати, – скільки куди пишу, ніхто й слова. А молодіж хоч дає, що може, та все ж такі сього дуже мало. А тут ще мені се військо зв'язало руки – треба пильнуватися, не швиндатися та не рипатися» [24, с. 218].

Та за першої нагоди І. Франко таки покидає казарми й повертається до своєї «цюпки» чи в інших справах прямує до міста. Як, наприклад, обговорити з редактором Юліаном Романчуком друк рукопису М. Павлика в народовецькій «Батьківщині»:

«Аж нині (в неділю) я звідувався про редакцію, але не застав Романчука дома. Піду другий раз, скоро буде вільний час, – а як знаєте, у війську, особливо тепер, вільного часу небагато, а хоті і пускають, то звичайно в такі часи, коли Ром[анчука] годі застати» [24, с. 217].

Невдовзі по тому, з абшитом, І. Франко здобув щось більше, аніж просто можливість не бути, як писав його син Тарас, «безголосю муштрованою істотою» [29, с. 23]. Письменник тепер ставав вільною людиною: більше не належачи до військового резерву, він не повинен звітувати властям про зміну місця свого перебування і, найголовніше, може одержати паспорт та податися на Велику Україну задля перемовин про видання газети. Запрошення від київських товаришів тут же по звільненні від служби чекало на вчорашнього солдата. Залишалось отримати паспорт. А оскільки в цьому міг допомогти Федір Вовк, то саме йому після війська і адресований перший лист Івана Франка.

Звідки в Івана Франка взявся другий абшит? Майже за двадцять років після документа про звільнення І. Франка від військової служби на його ім'я було виписано ще один абшит. В уважного читача, мабуть, виникає логічне запитання: як уже звільненого від військової служби солдата можуть знову від неї звільняти? Знаючи, що перший Франків абшит містить кілька неточностей, можна подумати, що виданий йому 1 січня 1899 р. у Самборі документ є бюрократичною помилкою. Та уважно вчитавшись у його зміст і проаналізувавши викладену там інформацію, розуміємо, що це не так. Насамперед

привертає увагу те, що так званий другий абшит видало Франкові командування округу крайової оборони № 61 у Самборі. У документі зазначено:

«Йоанн Франко, родився року 1856 в Нагуєвичах, повіт Дрогобицький, край Галичини, окінчив законний обов'язок своєї служби в війську і в ландвері, як о тім свідчить військ[ове] посвідчення, присуще в його руках. З поводу нездібності до служби зістав з днем 16 ноября з ц. к. війська віддалений. <...> В потвердження, що він з днем 31 грудня 1898 р. цілком заповнив также обов'язок ополчення, уділяється йому тота грамота» [15, с. 226].

Згадане військово-посвідчення, яким на час видання цитованого документа володів Іван Франко, є не що інше, як перший абшит. Ним І. Франка звільняли не від військового обов'язку взагалі, а від дійсної служби у підрозділі, у якому він відбував військовий обов'язок. Досить поверхово ознайомитися зі структурою збройних сил Австро-Угорщини, щоб збагнути, що вона складалася з так званої загальної армії (*Gemeinsame Armee*), військ ландверу (*Landwehr*) та військ ополчення (*Landsturm*). Кожного визнаного військово-лікарською комісією придатним до служби юнака призивали до спільного війська або ландверу і тут же паралельно до досягнення ним 42-річного віку вносили до списку ополчення. Таким чином, І. Франко лише після 27 серпня 1898 р. міг бути виключений зі списку ландштурму, або ж крайового ополчення. Мабуть, це сталося дещо пізніше з тієї причини, що виписані останнім днем року відповідні документи видавали всім чоловікам, які в поточному році досягли 42-х років.

У вже нераз згадуваній статті «Іван Франко – поборник миру» Т. Франко писав, що про звільнення його батька від служби в цісарському війську збереглося три документи. Першим серед них він називає паспорт загального ополчення № 61, про який повідомляє:

«В паспорті загального ополчення № 61 написано, що Франко Іван, народжений в Нагуєвичах, служив при піхотнім полку № 77, в магістраті міста Львова з'явився і прописався 22/X 1895 року і 19/X 1896 року» [29, с. 26].

Підтвердити чи заперечити наведений із паспорта запис, на жаль, не можемо, адже віднайти такий документ не вдалося. Залишається лише спростувати одне помилкове твердження Т. Франка, якого він припустився, очевидно, чи то повіривши паспорту загального ополчення, чи то просто не з'ясувавши, що у Збройних силах Австро-Угорщини існували піхотні полки ландверу і ландштурму. «Іван Франко належав до військової комендатури в Самборі і до полку піхоти № 77, служив, одначе, у Львові при 55-му бережанському полку піхоти» [29, с. 27], – ця фраза чи, точніше, перша її частина не відповідає дійсності. Із Самбором І. Франко військово був пов'язаний не через піхотний полк ландверу № 77, який справді, й уже під час Франкової дійсної служби, там дислокувався, а через округ ландштурму № 61, про що командування крайового ополчення 1 січня 1899 р. видало відповідний документ.

Висновки. Беззаперечним є той факт, що І. Франко сповна виконав перед Австро-Угорщиною законодавчо передбачений йому як громадянину королівства Галичини та Володимирії військовий обов'язок. Сам же він сприймав службу у війську не більше,

ніж ззовні призначену повинність. Бо вже тоді усвідомив своєю місією виховання й просвітництво рідного народу через пресу та літературу, а не служіння цісарю зі зброєю в руках. Тому для проходження служби письменник вибрав найбільш зручний для себе час по завершенні навчання в університеті, не вичікуючи передбаченого відстрочкою. Окрім того, за військовою муштрою він хотів вгамувати болісні переживання, викликані заміжжям коханої, а також забути про нестатки, які заважали займатися головним. Листи І. Франка періоду його служби сповнені творчого ентузіазму адресанта, так ніби він знає чи, щонайменше, відчуває її швидке закінчення.

По трьох з половиною тижнях перебування в казармах ім. Франца Йосифа у Львові, що на тодішній вулиці Курковій, 4, І. Франка достроково звільнили від служби у цісарсько-королівському ландвері. Сталося це в листопаді 1879 р. Версій багато, але справжня причина такого рішення генерального командування штабу Галицького піхотного полку графа Гондрекера № 55, за відсутності достовірних фактів, залишається невідомою. Безсумнівним натомість є те, що ця новина анітрохи не засмутила, а неабияк потішила неохочого до служби І. Франка. Звільнення з ландверу відкривало для нього нові перспективи, і молодий Франко їх чітко бачив.

Мир у Європі похитнувся більш ніж через десятиліття по тому, як із досягненням 42-річного віку І. Франка зняли зі списку крайового ополчення. Саме тоді він виконав перед Австро-Угорщиною законодавчо передбачений йому як громадянинуві королівства Галичини та Володимирії військовий обов'язок таки сповна.

Хронологія подій, пов'язаних із військовим обов'язком Івана Франка у Збройних силах Австро-Угорщини:

- Кінець січня 1877 р.** – І. Франка призвали до цісарсько-королівської військової служби в австрійському ландвері в Галицькому піхотному полку графа Гондрекера № 55;
- 13 (14) жовтня – 7 листопада 1879 р.** – період перебування І. Франка на службі у війську в казармах ім. Франца Йосифа на вулиці Курковій, 4 у Львові;
- 7 листопада 1879 р.** – розпорядження генерального командування Галицького піхотного полку графа Гондрекера № 55 у Львові про звільнення І. Франка від військової служби «через безсумнівну нездатність далі відбувати військову службу»;
- 16 листопада 1879 р.** – резервне командування Галицького піхотного полку графа Гондрекера № 55 у Бережанах звільнило І. Франка з частини кадрової армії і видало йому абшит (документ про звільнення від військової служби);
- 1880 р.** – закінчення терміну відстрочки, яку І. Франко отримав наприкінці січня 1877 р.;
- 31 грудня 1898 р.** – командування округу крайової оборони (ландштурму) № 61 у Самборі звільнило І. Франка від обов'язку крайового ополчення;
- 1 січня 1899 р.** – І. Франкові виписано абшит про те, що 31 грудня 1898 р. він виконав обов'язок ополчення.

Список використаної літератури

1. *Адаменко Д.* Все, що ви бажали знати про Австро-Угорщину, але соромилися запитати // Історична правда: сайт. Електрон. ст. 2022. 9. 02. URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/62037515d8d78/>, вільний (дата звернення: 10. 05. 2023).
2. *Басс І.* Біографія // Іван Франко. Життя і творчість / О. І. Білецький, І. І. Басс, О. І. Кисельов; Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка; відп. ред. акад. О. І. Білецький. Київ, 1956. С. 16–125.
3. *Басс І.* Іван Франко. Біографія. Київ: Наукова думка, 1966. 256 с.
4. *Возняк М.* Матеріяли до життєпису Франка (з додатком двох недрукованих його автобіографій) // За сто літ. Матеріяли з громадського і літературного життя України XIX і початків XX століття. Кн. перша / Історична секція УВАН; під ред. голови секції акад. М. Грушевського. [Київ]: Державне видавництво України, 1927. С. 166–186.
5. Вул. Лисенка, 12 – Будинок офіцерів ПВК «Захід» [Електронний ресурс] / Ігор Мельник // Центр міської історії: сайт. Електрон. текст. дані. URL: <https://lia.lvivcenter.org/uk/objects/lysenka-12/#description>, вільний (дата звернення: 27. 04. 2023).
6. *Гудзман С.* Гриць Турчин // Молот. Галицько-українська збірка. 1878. С. 1–6.
7. Давні казарми ім. Франца-Йосифа // Сайт «Центр міської історії». URL: <https://uma.lvivcenter.org/uk/photos/913>, вільний (дата звернення: 27. 04. 2023).
8. *Дей О.* Іван Франко. Життя і діяльність. Київ: Дніпро, 1981. 355 с.
9. З вироку Львівського крайового карного суду про засудження І. Франка за участь у таємному соціалістичному товаристві від 21 січня 1878 р. // Іван Франко. Документи і матеріали 1856–1965. Київ: Наукова думка, 1966. С. 72–77.
10. З протоколу оголошення судового вироку І. Франкові, складеного Львівським крайовим карним судом, від 21–22 січня 1878 р. // Іван Франко. Документи і матеріали 1856–1965. Київ: Наукова думка, 1966. С. 77–78.
11. *Корнійчук В.* Іван Франко і Львівський університет // Сайт «Франко:Наживо/Franko:Live» 2021. 13 жовт. URL: <https://frankolive.wordpress.com/2021/10/13/%D1%96%D0%B2%D0%B0%D0%BD-%D1%84%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%BA%D0%BE-%D1%96-%D0%BB%D1%8C%D0%B2%D1%96%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9-%D1%83%D0%BD%D1%96%D0%B5%D1%80%D1%81%D0%B8%D1%82%D0%B5%D1%82/>, вільний (дата звернення: 27. 04. 2023).
12. *Лукиjanович Д.* Мандрівка Івана Франка по львівських квартирах // Сайт «Збруч». URL: <https://zbruc.eu/node/102323>, вільний (дата звернення: 07. 05. 2023).
13. *Луців Л.* Іван Франко – борець за національну і соціальну справедливість. Нью Йорк – Джерзі Ситі: Видавництво «Свобода», 1968. 656 с.
14. *Мороз О.* Іван Франко. Семінарії. Київ: Радянська школа, 1966. 368 с.
15. Посвідчення, видане І. Франкові командуванням округу крайової оборони в Самборі про звільнення його від військової служби, від 1 січня 1899 р. // Іван Франко. Документи і матеріали 1856–1965. Київ: Наукова думка, 1966. С. 226.
16. Посвідчення, видане І. Франкові резервним командуванням піхотного полку графа Гондрекура № 55 в Бережанах про закінчення ним військової служби, від 16 листопада 1879 р. // Іван Франко. Документи і матеріали 1856–1965. Київ: Наукова думка, 1966. С. 82–83.
17. Протокол допиту І. Франка про його зв'язки з М. Драгомановим, складений Львівським крайовим карним судом, від 21 червня 1877 р. // Іван Франко. Документи і матеріали 1856–1965. Київ: Наукова думка, 1966. С. 38–42.

18. *Тодчук Н.* Роман Івана Франка «Для домашнього огнища»: простір і час. Львів: [б. в.], 2002. 204 с.
19. *Франко І.* Гриць Турчин // Франко І. Зібрання творів: у 50 т. Київ: Наукова думка, 1976. Т. 1. Поезія. С. 48.
20. *Франко І.* Для домашнього огнища // Франко І. Повісті. Львів: Каменяр, 1990. С. 146–248.
21. *Франко І.* До М. І. Павлика, між 20 травня і 6 червня 1879 р. // Франко І. Зібрання творів: у 50 т. Київ: Наукова думка, 1986. Т. 48. Листи (1874–1885). С. 183–186.
22. *Франко І.* До М. І. Павлика, 30 липня 1879 р. // Франко І. Зібрання творів: у 50 т. Київ: Наукова думка, 1986. Т. 48. Листи (1874–1885). С. 197–203.
23. *Франко І.* До М. І. Павлика, близько 10 жовтня 1879 р. // Франко І. Зібрання творів: у 50 т. Київ: Наукова думка, 1986. Т. 48. Листи (1874–1885). С. 211–217.
24. *Франко І.* До М. І. Павлика, 18 жовтня 1879 р. // Франко І. Зібрання творів: у 50 т. Київ: Наукова думка, 1986. Т. 48. Листи (1874–1885). С. 217–220.
25. *Франко І.* До М. І. Павлика, близько 15 листопада 1879 р. // Франко І. Зібрання творів: у 50 т. Київ: Наукова думка, 1986. Т. 48. Листи (1874–1885). С. 222–224.
26. *Франко І.* До Ф. К. Вовка, після 7 листопада 1879 р. // Франко І. Зібрання творів: у 50 т. Київ: Наукова думка, 1986. Т. 48. Листи (1874–1885). С. 221.
27. *Франко-Ключко А.* Іван Франко і його родина. Спомини. Торонто: Ліга визволення України, 1956. 132 с.
28. *Франко П.* Іван Франко зблизька. Спомини / публікація і коментарі Н. Тихолоз // Сайт «Франко:Наживо/Franko:Live». 2020. 04. 12. URL: <https://frankolive.wordpress.com/2020/12/04/%D1%96%D0%B2%D0%B0%D0%BD-%D1%84%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%BA%D0%BE-%D0%B7%D0%B1%D0%BB%D0%B8%D0%B7%D1%8C%D0%BA%D0%B0-%D1%81%D0%BF%D0%BE%D0%B3%D0%B0%D0%B4%D0%B8-%D0%BF%D0%B5%D1%82%D1%80%D0%B0-%D1%84%D1%80/>, вільний (дата звернення: 01.05.2023).
29. *Франко Т.* Іван Франко – поборник миру // *Франко Т.* Про батька. Статті. Оповідання. Спогади. Вид. третє. Київ: Видавництво художньої літератури, 1966. С. 22–30.
30. Abschied [von Johann Franko], Brzezan, am 16. November 1879.
31. Abschied [von Johann Franko, Sambor], am 1. Januar 1899.
32. Kais. Königl. Militär-Schematismus für 1877. Wien: Aus der k. k. Hof- und Staatsdruckerei, 1876. 991 p. URL: https://library.hungaricana.hu/hu/view/MilitarAlmanachSchematismus_1877/?pg=0&layout=s.
33. Kais. Königl. Militär-Schematismus für 1879. Wien: Aus der k. k. Hof- und Staatsdruckerei, 1878. 959 p. URL: https://library.hungaricana.hu/hu/view/MilitarAlmanachSchematismus_1879/?pg=0&layout=s.

References

1. Adamenko, D. (2022). *Vse, shcho vy bazhaly znaty pro Avstro-Uhorshchynu, ale soromylysia zapytaty*. URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/62037515d8d78/>
2. Bass, I. (1956). Biohrafia. In: Ivan Franko. *Zhyttia i tvorchist*. Kyiv, 16–125.
3. Bass, I. (1966). *Ivan Franko. Biohrafia*. Kyiv, Naukova dumka, 256.
4. Vozniak, M. (1927). Materiialy do zhyttiepysu Franka (Z dodatkom dvokh nedrukovanykh yoho avtobiohrafii). In: Za sto lit: *Materiialy z hromadskoho i literaturnoho zhyttia Ukrainy*

- XIX i pochatkiv XX stolittia. Knyha persha.* Kyiv, Derzhavne vydavnytstvo Ukrainy, 166–186.
5. *Vul. Lysenka, 12 – Budynok ofitseriv PVK «Zakhid».* Retrieved from <https://lia.lvivcenter.org/uk/objects/lysenka-12/#description>
  6. Hudzman, S. (1878). Hryts Turchyn. In: *Molot: Halytsko-ukrainska zbirka*, 1–6.
  7. *Davni kazarmy im. Frantsa-Yosyfa.* Retrieved from <https://uma.lvivcenter.org/uk/photos/913>
  8. Dei O. (1981). *Ivan Franko. Zhyttia i diialnist.* Kyiv: Dnipro, 355.
  9. Z vyroku Lvivskoho kraiovoho karnoho sudu pro zasudzhennia I. Franka za uchast u taiemnomu sotsialistychnomu tovarystvi vid 21 sichnia 1878 r. (1956). In: *Ivan Franko. Dokumenty i materialy 1856–1965.* Kyiv, Naukova dumka, 72–77.
  10. Z protokolu oholoshennia sudovoho vyroku I. Frankovi, skladenoho Lvivskym kraiovym karnym sudom, vid 21–22 sichnia 1878 r. (1956). In: *Ivan Franko. Dokumenty i materialy 1856–1965.* Kyiv, Naukova dumka, 77–78.
  11. Korniiichuk V. (2021). *Ivan Franko i Lvivskiy universytet.* Retrieved from <https://frankolive.wordpress.com/2021/10/13/%D1%96%D0%B2%D0%B0%D0%BD-%D1%84%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%BA%D0%BE-%D1%96-%D0%BB%D1%8C%D0%B2%D1%96%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9-%D1%83%D0%BD%D1%96%D0%B2%D0%B5%D1%80%D1%81%D0%B8%D1%82%D0%B5%D1%82/>
  12. Lukiianovych D. *Mandrivka Ivana Franka po lvivskykh kvartyrakh.* Retrieved from <https://zbruc.eu/node/102323>
  13. Lutsiv L. (1968). *Ivan Franko – borets za natsionalnu i sotsialnu spravedlyvist.* Niu York–Dzherzi Syti, Vydavnytstvo «Svoboda», 656.
  14. Moroz O. (1966). *Ivan Franko. Seminarii.* Kyiv, Radianska shkola, 1966, 368.
  15. Posvidchennia, vydane I. Frankovi komanduvanniam okruhu kraiovoi oborony v Sambori pro zvlivnennia yoho vid viiskovoi sluzhby, vid 1 sichnia 1899 r. (1956). In: *Ivan Franko. Dokumenty i materialy 1856–1965.* Kyiv, Naukova dumka, 226.
  16. Posvidchennia, vydane I. Frankovi rezervnym komanduvanniam pikhotnoho polku hrafa Hondrekura № 55 v Berezhnakh pro zakinchennia nym viiskovoi sluzhby, vid 16 lystopada 1879 r. (1956). In: *Ivan Franko. Dokumenty i materialy 1856–1965.* Kyiv, Naukova dumka, 82–83.
  17. Protokol dopytu I. Franka pro yoho zviazky z M. Drahomanovym, skladenyi Lvivskym kraiovym karnym sudom, vid 21 chervnia 1877 r. (1956). In: *Ivan Franko. Dokumenty i materialy 1856–1965.* Kyiv, Naukova dumka, 38–42.
  18. Todchuk N. (2002). *Roman Ivana Franka “Dlia domashnoho ohnyshcha”: prostir i chas.* Lviv, 204.
  19. Franko I. (1976). Hryts Turchyn. In: Franko I. *Zibrannia tvoriv u piatdesiaty tomakh. T. 1 Poeziia.* Kyiv, Naukova dumka, 48.
  20. Franko I. (1990). *Dlia domashnoho ohnyshcha.* In: Franko I. *Povisti.* Lviv, Kameniar, 1990, 146–248.
  21. Franko I. (1986). *Do M. I. Pavlyka, mizh 20 travnia i 6 chervnia 1879 r.* In: Ivan Franko. *Zibrannia tvoriv u piatdesiaty tomakh. T. 48 Lysty (1874–1885).* Kyiv, Naukova dumka, 183–186.
  22. Franko I. (1986). *Do M. I. Pavlyka, 30 lypnia 1879 r.* In: Ivan Franko. *Zibrannia tvoriv u piatdesiaty tomakh. T. 48 Lysty (1874–1885).* Kyiv, Naukova dumka, 197–203.
  23. Franko I. (1986). *Do M. I. Pavlyka, blyzko 10 zhovtnia 1879 r.* In: Ivan Franko. *Zibrannia tvoriv u piatdesiaty tomakh. T. 48 Lysty (1874–1885).* Kyiv, Naukova dumka, 211–217.

24. Franko I. (1986). Do M. I. Pavlyka, 18 zhovtnia 1879 r. In: Ivan Franko. *Zibrannia tvoriv u piatdesiaty tomakh. T. 48 Lysty (1874–1885)*. Kyiv, Naukova dumka, 217–220.
25. Franko I. (1986). Do M. I. Pavlyka, blyzko 15 lystopada 1879 r. In: Ivan Franko. *Zibrannia tvoriv u piatdesiaty tomakh. T. 48 Lysty (1874–1885)*. Kyiv, Naukova dumka, 222–224.
26. Franko I. (1986). Do F. K. Vovka, pislia 7 lystopada 1879 r. In: Ivan Franko. *Zibrannia tvoriv u piatdesiaty tomakh. T. 48 Lysty (1874–1885)*. Kyiv, Naukova dumka, 221.
27. Franko-Kliuchko A. (1956). *Ivan Franko i yoho rodyna. Spomyuny*. Toronto, Liga vyzvolennia Ukrainy, 132.
28. Franko P. (2020). *Ivan Franko zblzka. Spomyuny*. Retrieved from <https://frankolive.wordpress.com/2020/12/04/%D1%96%D0%B2%D0%B0%BD-%D1%84%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%BA%D0%BE-%D0%B7%D0%B1%D0%BB%D0%B8%D0%B7%D1%8C%D0%BA%D0%B0-%D1%81%D0%BF%D0%BE%D0%B3%D0%B0%D0%B4%D0%B8-%D0%BF%D0%B5%D1%82%D1%80%D0%B0-%D1%84%D1%80/>
29. Franko T. (1966). Ivan Franko – pobornyk myru. In: Franko T. *Pro batka. Stati. Oповідання. Spohady*. Kyiv, Vydavnytstvo khudozhnoi literatury, 22–30.
30. *Abschied [von Johann Franko]*, Brzezan, am 16. November 1879.
31. *Abschied [von Johann Franko]*, Sambor, am 1. Januar 1899.
32. *Kais. Königl. Militär-Schematismus für 1877*. (1876). Wien, Aus der k. k. Hof- und Staatsdruckerei, 991 p. Retrieved from https://library.hungaricana.hu/hu/view/MilitarAlmanachSchematismus_1877/?pg=0&layout=s
33. *Kais. Königl. Militär-Schematismus für 1879*. (1878). Wien, Aus der k. k. Hof- und Staatsdruckerei, 959 p. Retrieved from https://library.hungaricana.hu/hu/view/MilitarAlmanachSchematismus_1879/?pg=0&layout=s

---

Наталія Рашкевич – кандидат наук з соціальних комунікацій, провідний фахівець Інституту франкознавства Львівського національного університету імені Івана Франка (вул. Університетська, 1, м. Львів, 79000, Україна).

Nataliya Rashkevych – Cand. Sc. (Social Communications), Chief Research Associate, Ivan Franko Studies Institute, Lviv Ivan Franko National University (1 Universytetska Str., Lviv, Ukraine, 79000).

E-mail: dznatalia@ukr.net

**“THIS, IT SEEMS TO ME, IS THE ONLY HAPPINESS HAVING
PRECIPITATED ONTO ME, WITH NO EFFORT OF MINE,
LIKE A BOLT OUT OF THE BLUE SKY”:
THE HISTORY OF IVAN FRANKO’S MILITARY SERVICE
IN THE AUSTRIAN-HUNGARIAN ARMY**

Nataliya RASHKEVYCH

The article is devoted to Ivan Franko’s military service in the Armed Forces of Austria-Hungary having happened following the writer’s first arrest (1877) and the renewal of his studies at Lviv University. The paper **aims at** clarifying major circumstances and conditions of I. Franko’s stay in the Austro-Hungarian Army as based on archival, memoir, epistolary evidence, new facts and documents. The research has been conducted employing analytical, biographical, cultural-historical and comparative **methods**.

The scholarly novelty of the article consists in a step-by-step coverage and reconstruction based on analysing the previous research and introduction into circulation of new documentary material (interrogation protocols, announcement of the court verdict following the 1877 trial, records of dismissal from the military service) – all these having been overlooked by I. Franko’s biographers. The paper also includes a chronology of the events related to I. Franko’s military service.

On the strength of analysing numerous sources, the authoress **has arrived at the conclusion** that I. Franko took military service as enforced obligation, but as Austro-Hungarian citizen had fulfilled his military duty to the full. The writer didn’t wait until his suspension from military service had been over, and underwent his military service right after the completion of his University course. Upon his 3.5-week stay at Franz-Joseph barracks in Lviv (4 Kurkowa (now M. Lysenko) Str.), I. Franko was ahead of schedule, on the basis of the first report (due to unfitness), dismissed from the service in the Imperial-Royal Landwehr (November 1879). Based on the second exemption (1899), I. Franko’s final discharge from the Regional Militia in connection with his reaching a 42-year age limit followed.

Keywords: Ivan Franko, Armed Forces of Austria-Hungary, military service, Landwehr, Regional Militia (Landsturm), exemption (*abshit* in the original, from G. Abschied – retirement), letters, Franz-Joseph barracks in Lviv.

Дата подання: 4 серпня 2023 р.